

برخی از منابع مرتبط با حوزه مطالعات زنان

پویک طاعتی

مجموعه‌ی زیر تنها شامل کتاب‌هایی است که درباره‌ی زنان ایران به زبان انگلیسی از سال ۱۹۸۰ تاکنون منتشر شده. تهیه‌ی فهرستی از کتاب‌هایی که به فارسی یا زبان‌های دیگر در این باره انتشار یافته‌اند، نیازمند پژوهش جداگانه‌ای است. در شرح کوتاهی که درباره‌ی هر کتاب تهیه شده، به هدف اصلی نویسنده، سرفصل‌ها و تم‌های عمده‌ی کتاب اشاره رفته است. در کتاب‌های فهرست زیر در مجموع دو مقوله‌ی عمده را می‌توان مشاهده کرد. مقوله‌ی نخست مربوط به بحث‌ها و تفسیرهای گوناگون درباره‌ی زنان و نهضت زنان ایران و علل و عوامل مؤثر در پیروزی‌ها و شکست‌های آن است. مقوله‌ی دیگر شامل خاطرات و سرگذشت‌نامه‌های زنان ایرانی است که به سبب مقام یا نقشی که نگارندگان آن‌ها در ادوار مختلف تاریخ معاصر ایران داشته‌اند، می‌تواند از منابع اساسی پژوهش در زمینه‌های فرهنگی، سیاسی و اداری این ادوار قرار گیرد. مطالب، داده‌ها و تفسیرهایی که در بیشتر این آثار به چشم می‌خورد، در تأیید نقش فعال و پویای زنان در عرصه‌های گوناگون اجتماعی ایران در سده‌ی گذشته است و از همین رو می‌تواند عاملی در اصلاح تصویرهای نادرست و برداشت‌های کلیشه‌ای شود که تاکنون درباره‌ی نقش اجتماعی و زندگی زنان ایران در جوامع غربی متداول بوده است.

Afkhami, Mahnaz and Friedl, Erika (eds.). *In the Eye of the Storm: Women in Post-Revolutionary Iran*. Syracuse, Syracuse University Press, 1994.

«دردل طوفان: زنان در ایران پس از انقلاب»: این کتاب، در یک مقدمه‌ی جامع و ۹ مقاله‌ی تحلیلی، وضع زنان ایران در دوران پس از انقلاب را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد و به استناد داده‌های گوناگون، نظریات رایج در غرب درباره‌ی زن ایرانی را به چالش می‌طلبد. به اعتقاد غالب نویسندگان مقاله‌های این کتاب، شرکت فعال زنان در عرصه‌هایی چون آموزش، قانون‌گذاری، سیاست، بازار کار، ادبیات و هنرهای نمایشی، معرف آن است که زنان ایران، علی‌رغم موانع و محدودیت‌های بسیار در جمهوری اسلامی، دست از تلاش برای تأمین و تحکیم نقش اجتماعی خود برنداشته‌اند.

Amanat, Abbas (ed.) *Taj Al- Saltana; Crowning Anguish: Memoirs of a Persian Princess from the Harem to Modernity, 1884-1914*. Washington D.C., Mage Publishers, 1993.

«تاج السلطنه؛ عذاب شاهانه: خاطرات یک شاهزاده‌ی ایرانی از درون حرم تا دوران تجدد، ۱۹۱۴-۱۸۸۴»: این کتاب، همراه با مقدمه‌ای مفصل از عباس امانت، ترجمه‌ای از خاطرات دختر ناصرالدین شاه است که از دیدگاه خویش، با اعتراض به محرومیت‌ها و تحقیرهایی که زنان ایران در یک جامعه‌ی مردسالار متحمل می‌شده‌اند، کوشیده است تا از فضای تنگ حرم فراتر رود. آنچه در

این خاطرات، به سبکی خودآگاهانه نقل شده، مرزهایی را که در آن عهد بر زبان و قلم زنان حاکم بود درهم می نوردد. Azari, Farah (ed.) *Women of Iran: The Conflict with Fundamentalist Islam*. London, Ithaca Press, 1983.

«زنان ایران: اختلاف با بنیادگرایان اسلامی»: در شش فصل این کتاب مسائلی چون «پایه‌های اقتصادی جنبش اسلامی»، «رابطه‌ی میان سکس و سرکوبی زنان»، «آراء چپ‌گرایان ایرانی درباره‌ی مسئله‌ی زن» و «جنبش زنان ایران» مورد بررسی قرار گرفته است. چگونگی اسلامی شدن انقلاب و به ویژه تفاوت میان واقعیت و ذهنیت زنان ایران درباره‌ی اسلام نیز از مسائل اساسی مورد بحث در این کتاب است. از مسائل جالب طرح شده در این مجموعه باید به قانون قصاص اسلامی و محدودیت‌های حاکم بر روابط زن و مرد اشاره کرد.

Daneshvar, Simin. *Daneshvar's Playhouse*. (translated by Maryam Mafi). Washington D. C., Mage Publishers, 1989.

«نمایش خانه دانشور»: این مجموعه با داستان‌های کوتاهی درباره‌ی زنان ایران آغاز می‌شود و با داستانی درباره‌ی خود مؤلف و نامه‌ای به قلم او پایان می‌یابد. در روایتی خودآگاهانه که دانشور از روزهای آخر زندگی با همسرش - جلال آل احمد - آورده، از عشق خود به او و رنج ناشی از دست دادنش سخن می‌گوید.

Esfandiari, Haleh. *Reconstructed Lives: Women and Iran's Islamic Revolution*. Washington D.C. The Woodrow Wilson Center Press, 1997.

«زندگی‌های بازسازی شده: زنان و انقلاب اسلامی ایران»: مؤلف، بر پایه‌ی مصاحبه‌هایی با برخی از زنان شاغل در ایران، به تشریح جنبه‌هایی از زندگی زنان در جمهوری اسلامی، تغییرات ناشی از انقلاب و واکنش‌های زنان به این تغییرات پرداخته است. به عنوان مثال، در فصل سوم کتاب، اسفندیاری، با اشاره به ۳۲ مصاحبه، استدلال می‌کند که اعتماد به نفس زنان شاغل و موفق دوران پیش از انقلاب، ناشی از استعداد و پشتکار آن‌ها است.

Farman Farmaian, Sattareh, with Dona Munker. *Daughter of Persia*. New York, Crown Publishers, 1992.

«دختر ایران»: این کتاب شامل خاطرات مؤسس آموزشگاه خدمات اجتماعی ایران است و در آن نویسنده به تشریح مشکلات اجتماعی ایران و راه‌حل آن‌ها پرداخته است. در چهار بخش کتاب، «قلمرو شاهزاده»، «بینگه دنیا»، «خانم» و «زمین لرزه»،

فرمانفرمایان بیشتر به شرح عقاید و کارهای خود می‌پردازد تا کاوش روحیات شخصی‌اش. با همه‌ی جذابیت مطالب کتاب، نویسنده‌ی آن همچنان برای خواننده بیگانه می‌ماند.

Fathi, Asghar (ed.) *Women and the Family in Iran*. Leiden, E. J. Brill, 1985.

«زن و خانواده در ایران»: این مجموعه در سه بخش با عناوین: «بعد فرهنگی»، «بعد تاریخی» و «پژوهش اجتماعی و تک‌نگاری‌های پژوهشی» فراهم شده و به مسائل مختلفی از «زن و ادبیات» و «آزادی‌های مذهبی» گرفته تا «جنبش زنان» و «مادران مشتعل» می‌پردازد. در بخش مربوط به تجزیه و تحلیل جنبش زنان در ایران شمه‌ای نیز درباره‌ی مشخصات برخی از رهبران و شخصیت‌های جنبش آمده است.

Friedl, Erika. *Lives in an Iranian Village: Women of Deh Koh*. Washington, D.C., Smithsonian Institution Press, 1989.

«زندگی در یک روستای ایرانی: زنان ده کوه»: نویسنده‌ی کتاب آنچه را زنان این دهکده، با نام تخیلی، درباره‌ی خود و دیگران و درباره‌ی رویدادهای زندگی خود می‌گویند و اصولی را که مبنای دوستی‌ها و دشمنی‌ها و آرزوها و رفتار خود می‌دانند، مورد تحلیل قرار می‌دهد. کتاب شامل ۱۲ داستان است از جمله: «بچه دار شدن در سنین بالا؛ چگونه پری جان با این محظور برخورد کرد» و «تغییرات کوچکی که پس از ازدواج سیمین روی داد». براساس این داستان‌هاست که نویسنده این زنان را مؤثر در شکل دادن به ارزش‌های روستایشان می‌داند.

Guppy, Shusha. *The Blindfold Horse: Memories of a Persian Childhood*. Boston, Beacon Press, 1988.

«اسب عساری؛ خاطرات کودکی در ایران» مؤلف در این اثر، بیشتر به عنوان یک ناظر، به شرح مشاهدات و خاطرات خود از جامعه‌ی ایران پرداخته است و به طور مثال، درباره‌ی روابط زنان و مردان، عقد ازدواج و مراسم عروسی سخن می‌گوید. وی در جایی معتقد است که «مردان ایرانی احساسات عاشقانه‌ی خود را پر آب و تاب و بی پروا بیان می‌کنند، در حالی که زنان نه به سخن بلکه در قالب رفتار و حرکات خود به ابراز عشق و بیان احساس می‌پردازند».

Haeri, Shahla. *Law of Desire, Temporary Marriage in Shi'i Iran*. Syracuse, Syracuse University Press, 1989.

«مشروعیت تمنا: ازدواج موقت در ایران»: مؤلف در سه بخش، تحت عناوین «قانون مدون»، «قانون سنتی» و «برداشت فردی از قانون»، نهاد مُتعه را به عنوان یک قرارداد شخصی، که واجد مشروعیت قانونی در ایران است، با ازدواج دائم مقایسه می‌کند و مورد بررسی قرار می‌دهد. این بررسی روشنگر نقش زن ایرانی در جامعه و برداشت او از خویش و از قانون و سنت است. تأکید عمده‌ی کتاب بر نقش فعال زنان در فراگرد تعریف و بازسازی ارزش‌ها و سنت‌هایی است که بر نوع روابط و پیوندهای میان زن و مرد تأثیری کلیدی دارد.

Hillmann, Michael C. *A Lonely Woman: Forugh Farrokhzad and Her Poetry*. Washington D. C., Three continents Press and Mage Publishers, 1987.

«زنی در تنهایی: فروغ فرخ زاد و شعر او»: این کتاب جامع‌ترین اثری است که تاکنون به زبان انگلیسی درباره‌ی یک شخصیت ادبی زن ایرانی انتشار یافته و در آن بسیاری از تصاویر و برداشت‌های متداول و نادرست درباره‌ی فروغ مورد تردید قرار گرفته است. مؤلف ضمن بررسی آثار این شاعر، که با عریان کردن عقاید و عواطف خویش محافل ادبی زمان را به چالش طلبید، به تجزیه و تحلیل زندگی و آراء او پرداخته است.

Milani, Farzaneh. *Veils and Words, The Emerging Voice of Iranian Women Writers*. Syracuse, Syracuse University Press, 1992.

«حجاب و سخن: صدای فزاینده‌ی نویسندگان زن ایرانی»: مؤلف بر پایه‌ی رابطه میان ادبیات و سنت حجاب و جدایی فضاها در ایران، آثار نویسندگان زن ایرانی را در چهار بخش مورد توجه قرار می‌دهد: «سنت: روگرفتن»، «از طاهره تا طاهره»، «شاعران: دختران شهرزاد قصه گو»، و «نداهایی که از درون حجاب بر می‌خیزد». هریک از این بخش‌ها به نحوی رابطه‌ی متقابل میان حجاب، ادبیات زنانه و نقد ادبی را مورد توجه قرار می‌دهد. مؤلف پژوهش خویش درباره‌ی انواع مرئی و نامرئی حجاب و نمادها و نتایج آن را «سفری به سوی کشف و خودآگاهی» می‌شمرد.

Millett, Kate, *Going to Iran*. New York, Coward, McCann & Geoghegan Publishers, 1982.

«سفر به ایران»: این کتاب مصور شرح تجربه‌ی مؤلف، یکی از طرفداران مشهور حقوق زن، در ایران اوایل انقلاب و گزارش

او درباره‌ی جنبش زنان کشور است. «کیت میلِت» جزء معدود شهروندان آمریکایی است که توانستند در مراحل نخستین پس از انقلاب به ایران سفر کنند. این کتاب شرح مشاهدات یک فمینیست تندروی آمریکایی است، به ویژه درباره‌ی دگرگونی‌هایی که بین خروج شاه و استقرار رژیم مذهبی در کشور رخداد.

Moghissi, Haideh. *Populism and Feminism in Iran*. New York, St. Martin's Press, 1994.

«مردم‌گرایی و فمینیسم در ایران»: داستان شکست جنبش هواداران چپ‌گرای حقوق زن به دنبال انقلاب اسلامی، تم اصلی این کتاب است. نویسنده، بر پایه‌ی تجارب و مشاهدات شخصی، به تشریح و تحلیل این جنبش، آرمان‌ها، نقاط ضعف و قوت و عوامل مؤثر در شکست آن پرداخته است و نشان می‌دهد که چرا و چگونه سوسیالیست‌های ایرانی به یاری مبارزان حقوق زن نیامدند. کتاب شامل سه بخش است: مروری تاریخی؛ نقدی بر ایدئولوژی مسلمانان شیعه، روشنفکران غیرمذهبی و سوسیالیست‌ها؛ و بررسی برخورد زنان با سازمان فدائیان خلق و اتحادیه‌ی ملی زنان.

Munirih Khanum. *Munirih Khanum: Memoirs and Letters*. (translated by Sammireh Anwar Smith). Los Angeles, Kalimat Press, 1986.

«خاطرات و نامه‌های منیره خانم»: نویسنده، که شخصیتی کمابیش گمنام در تاریخ بهاییان است، درباره‌ی کودکی خود و باورهایش، به عنوان مثال، درباره‌ی آموزش دختران و خدمت زنان در راه مذهب و خدا نوشته است. سبک نگارش کتاب معرف اعتماد به نفس و اعتقاد عمیق مذهبی نویسنده است.

Najmabadi, Afsaneh (ed.) *Women's Autobiographies in Contemporary Iran*. Harvard Middle Eastern Monograph Series. Cambridge, Harvard University Press, 1990.

«سرگذشت نامه‌های زنان ایران معاصر»: فرزانه میلانی، افسانه نجم‌آبادی، مایکل هیلمن و ویلیام هنوی در چهار گفتار خود در این کتاب به بررسی سرگذشت نامه‌های زنان ایرانی، به خصوص فروغ فرخ زاد و تاج السلطنه، پرداخته‌اند. میلانی در نوشته‌ی خود به نقاط مثبت و منفی خاطره‌نویسی اشاره می‌کند و می‌گوید این نوع نویسندگی در واقع، باعریان کردن «خویشتن» نویسنده، نظام ارزشی جامعه را که حکم به محصور بودن زنان می‌دهد، به چالش می‌خواند.

Nashat, Guity (ed.) *Women and Revolution in Iran*. Boulder, Westview Press, 1983.

«زنان و انقلاب در ایران»: مجموعه‌ای از مقالات درباره‌ی نقش و موقعیت زنان ایران در اوایل انقلاب ۱۳۵۷ و پس از آن.

کتاب به سه بخش «مرور تاریخی»، «زنان و انقلاب» و «زنان در دوران پس از انقلاب» تقسیم شده و شامل ۱۵ نوشته است. نوشته‌ها بیشتر تأکید بر پشتیبانی زنان ایران از انقلاب است، گرچه رهبران اسلام‌گرا از آغاز بر محدودیت‌های نقش زنان در زندگی اجتماعی تأکید کرده بودند.

Pahlavi, Ashraf. *Faces in a Mirror*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1980.

«چهره‌هایی در آئینه»: این کتاب شرح خاطرات مؤلف از دوران کودکی و زندگی خانوادگی و نیز نظرات او درباره‌ی برخی از مهم‌ترین رویدادهای سیاسی ایران از شهریور ۱۳۲۰ و تبعید رضا پهلوی تا انقلاب اسلامی است. مؤلف ضمن شرح چگونگی شرکت خود در عرصه‌ی سیاست، به ویژه در دهه‌ی نخست سلطنت محمدرضا پهلوی، برداشت و نظرات خویش را درباره‌ی برخی از شخصیت‌های عمده‌ی سیاسی ایرانی و خارجی مطرح کرده است.

Paidar, Parvin. *Women and the Political Process in Twentieth-Century Iran*. Cambridge, Cambridge University Press, 1995.

«زنان و فراگردسیاسی در ایران قرن بیستم»: پیدایش گفتمان، نهادها و فراگردهای سیاسی در ایران کانون تمرکز این بررسی است. مؤلف در سه بخش کتاب خود به تشریح گفتمان‌های مربوط به تجدّد، انقلاب و اسلام‌گرایی می‌پردازد و معتقد است که عامل جنسیت نقشی کلیدی در عرصه‌ی سیاسی ایران ایفا کرده، در حالی که جامعه‌ی ایرانی درباره‌ی نقش و حقوق زن دارای برداشت‌ها و آراء متضاد است.

Paknazar Sullivan, Soraya (tr.) *Stories by Iranian Women since the Revolution*. Austin, Center for Middle Eastern Studies, University of Texas Press, 1991.

«داستان‌های زنان ایران پس از انقلاب»: این داستان‌ها که به قلم زنانی با سنین گوناگون و تعلقات آرمانی و مواضع اجتماعی و اقتصادی مختلف نوشته شده، بیانگر آرمان‌ها، احساسات و تجارب آن‌ها در قالب روایت است. داستان‌ها یا بلافاصله پیش از انقلاب نوشته شده‌اند یا به فاصله کوتاهی پس از آن.

Sanasarian, Eliz. *The Women's Rights Movement in Iran: Muting, Appeasement, And Repression from 1900 to Khomeini*. New York, Praeger Publishers, 1982.

«جنبش حقوق زنان در ایران: سکوت، دلجویی و سرکوبی از ۱۹۰۰ تا خمینی»: استدلال اصلی کتاب، برخلاف برداشت متداول، این است که زنان ایران از سال‌های آغازین قرن بیستم برای احقاق حقوق خود در تلاش بوده‌اند. مسائل زیر از جمله مسائل مورد بررسی در هشت فصل این کتاب است: «اوج گیری جنبش حقوق زنان، ۱۳۱۱-۱۳۱۸»، «زوال جنبش حقوق زنان، ۱۳۳۱-۱۳۱۱»، «جنبش زنان و جبهه‌ی مخالف شاه»، «نهضت مذهبی و تأسیس حکومت دینی». فصل اخیر ضمن ارائه‌ی اسناد و مدارک گوناگون درباره‌ی مبارزات زنان به تجزیه و تحلیل قانون اساسی جمهوری اسلامی و شرح اقدامات سرکوب‌گرانه‌ی رژیم پرداخته است.

Tabari, Azar & Yeganeh, Nahid (eds.) *In the Shadow of Islam; The Women's Movement in Iran*. London, Zed Press, 1982.

«در سایه‌ی اسلام: جنبش زنان ایران»: رویدادها و نظریاتی که امیدهای نخستین زنان در آستانه‌ی انقلاب را به یأس و سرخوردگی تبدیل کرد، در این کتاب مورد بررسی قرار گرفته است. در سه بخش عمده‌ی کتاب، اسلام و مبارزه‌ی زنان در ایران؛ اسناد درباره‌ی زنان؛ و سازمان‌های زنان در ایران، عوامل مؤثر در این دگرگونی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. نقل قول‌هایی از آیت‌الله خمینی، آیت‌الله طالقانی، ابوالحسن بنی صدر و برخی از نوشته‌های منتسب به سازمان مجاهدین خلق، سازمان فدائیان خلق، حزب کارگران سوسیالیست ایران و سازمان زنان جبهه‌ی ملی از جمله اسناد آمده در کتاب است.

منبع:

- بنیاد مطالعات ایران

<http://www.fis-iran.org/fa/irannameh/volxv/iranian-women/books-ta-ati>